

MOŽNOSTI VYTVÁRANIA KOMUNÍT NA SLOVENSKU

David Sulík

Aké sú podmienky a možnosti vytvárania alternatívneho spôsobu života na Slovensku? Aký model by bol najvhodnejší pre nás? V akej forme by sa dal projekt rodovej osady aplikovať u nás na Slovensku (aj v Čechách)?

Na začiatok si objasníme rozdielne ekonomické a historické skutočnosti, ktoré formovali život v Rusku a v našej vlasti. Poľnohospodárska pôda bola u nás, na rozdiel od Ruska, vlastnícky ucelená a obhospodarovaná. Reálne vlastnícke vzťahy k pôde na vidieku boli síce kolektivizáciou v 50-tych rokoch narušené, ale preťať úplne sa ich nepodarilo. Ľudia na dedine väčšinou prestali byť samostatnými hospodármi, museli sa zamestnať v družstvách alebo v továrňach, prípadne sa sťahovali do miest, ale časť pôdy im predsa zostala vo vlastníctve alebo bola daná do užívania družstvu. V 70-tych rokoch časť družstiev vďaka masívnym dotáciám a pridruženým výrobám začala aj prosperovať. Známy je príklad Slušovic, ktorý sa svojím fungovaním podobal a mohol smelo konkurovať hociktorému väčšiemu agro-koncernu na Západe.

Ľuďom bol podobne, ako na Západe, ponúknutý konzum v deformovanej socialistickej podobe, čo uspalo ich verejnú spoločenskú angažovanosť. Utlmený tok tvorivej energie bol usmernený do súkromného života, čo sa na dedine prejavilo vlnou horúčkovitej výstavby väčšinou veľkých nevkusných domov, alebo starostlivosťou o vlastné záhradky, ktoré na dedine zostali skoro každému zachované z bývalých majetkov. Aj v mestách začali hromadne vznikať záhradkárske osady, ktoré boli zakladané na štátom ponúkanej, nie príliš kvalitnej pôde, avšak aj to mestskí ľudia s radosťou privítali. Vznikla tak celá záhradkárska kultúra, nahrádzajúca chýbajúcu verejnú spoločenskú aktivitu.

Dá sa teda povedať, že skoro každý Slovak z mesta tak mal priamo alebo nepriamo prostredníctvom príbuzných žijúcich na dedine prístup k pôde. Rodová kontinuita bola tak viac menej zachovaná, vzťah lásky k svojej záhrade sa preniesol naprieč minimálne tromi generáciami. To je veľmi dôležitý psychologický faktor. Naproti tomu v Rusku od doby kolektivizácie až po 70-te roky, keď vláda začala prideľovať ľuďom pozemky s malou výmerou, úplne chýbal pocit vlastníctva a vzťah k pôde. Navyše v komunistickom Rusku boli obrovské pohyby ľudí, presuny a premiešania celých národov, vyľudnenia rozľahlých oblastí a následne zakladanie nových miest. Často si terajšie generácie vôbec nepamätajú odkiaľ pochádzali ich starí alebo

prastarí rodičia, kde majú korene. Rodová kontinuita tak prakticky nebola zachovaná, preto sa projekt rodovej usadlosti stáva projektom psychologicko-spoločen- ským, projektom zakladajúcim novú rodovú kontinuitu, čo je pre Rusov veľmi významné.

S vybudovaním rodovej osady je spojená aj otázka získania dostatočného množstva poľnohospodárskej pôdy. V SR je okolo 2,5 mil. ha poľnohospodárskej pôdy, čo na prvý pohľad vyzerá, že každá rodina by mohla teoreticky mať svoj rodový statok v rozmere 1 ha. Problémom sú ale vlastnícke vzťahy. Z celkovej pôdy až 2 mil. ha patrí súkromným osobám, pričom táto pôda je veľmi rozdrobená a roztrúsená do malých výmer, alebo patrí bývalým družstvám, ktoré sa transformovali na obchodné spoločnosti. Zvyšných 0,5 mil. ha je pôda predtým neznámych vlastníkov, patriaca doteraz štátu, ktorá sa však postupne presúva do vlastníctva regiónov. Samosprávy sú dosť lačné po peniazoch, preto je veľký predpoklad, a to hlavne na juhu Slovenska, kde je najúrodnejšia pôda, že túto novo získanú pôdu šikovne predajú a prenajmú. Samosprávy tieto pozemky využijú na výstavbu priemyselných parkov a závodov, prípadne ich ponúknu na výstavbu rodinných domov, čo sa aj masovo deje, hlavne v okolí Bratislavy. Už teraz vidno, ako sa v lukratívnom pásme do 50 km od Bratislavy veľké časti poľnohospodárskej pôdy menia na stavebné pozemky, sú rozdeľované do malých niekoľko árových pozemkov a veľmi draho predávané. Toto tiež svedčí o nevedomej túžbe, aj keď v deformovanej podobe, ľudí z miest, zvlášť z Bratislavy, opustiť mesto a získať vlastný kúsok zeme. Len za posledných 10 rokov sa z BA vysťahovalo do bližšieho okolia približne 30 000 ľudí .*

V týchto nových satelitných mestečkách ľudia znovu žijú anonymne, ťažko alebo vôbec nevytvárajú zmysluplné komunitné spoločenstvá. Stavajú si veľké domy na úkor záhrady a tieto sú upravované maximálne do podoby sterilného trávniku. Málokto pestuje nejaké plodiny, každý cestuje za prácou do mesta autom. Vytvárané sú celé domčekové štvrte na spôsob amerických predmestí s malými výmerami pozemkov a veľkými domami podľa katalógov, urbanisticky väčšinou vôbec nezapadajúcich do okolitého prostredia. Akoby ľudia úplne stratili cit pre krajinu a krásu, snažia sa vytvoriť svoj nový priestor unikajúc z mesta a pritom si vytvárajú nové pasce. Takto si svoj priestor lásky nevybudujú. Keď ich deti vyrastú, odídu od svojich rodičov a v prázdnych veľkých domoch zostanú starí ľudia, ktorí len s ťažkosťami budú udržiavať tieto, na údržbu nákladné domy.

Niečo podobné sa už dialo v 70-tych rokoch, keď deti odmietali žiť spolu s rodičmi vo veľkých škaredých kockatých dedinských domoch a radšej išli žiť do miest do panelákov. A znova sa ľudia nepoučili a znovu opakujú ten istý model. Akurát nové katalógové domy sú zdanlivo krajšie a modernejšie, hoci sú všetky na jedno kopyto, bez fantázie a bez ducha. O čo krajšie a na dušu dobre pôsobiace sú staré dedinské drevenice. Na nové domy si ľudia väčšinou berú veľké hypotéky, považujú za samozrejmosť, že 20 - 30 rokov budú mať obaja manželia stále dobrú prácu a

zdravie a že ju budú stále schopní splácať. Neuvedomujú si, že si vytvorili závislosť od banky, ktorá ich vďaka úrokom vlastne okráda o ich tvorivú silu.

Je jasné, že túžba po vlastnom priestore je u Slovákov veľmi silná. Už ťažšie je to s vedomím, pochopením toho, že táto túžba po svojom dome a pôde je skrytou túžbou po naplnení celkového života. Je to chcenie byť sám sebe pánom. Pre tých, čo skutočne číha, že vytvorenie priestoru lásky je pre nich prioritou, je hlavne určená cesta rodových statkov.

* Väčšina z nich si nechala trvalý pobyt v Bratislave, neplatia dane obciam, kde žijú, ale ich infraštruktúru využívajú. Necítia sa už Bratislavčanmi, no ešte ani členmi obce.

Z vyššie spomínaných ekonomických, psychologických a historických dôvodov vytváranie rodových usadlostí v takej forme a v takom rozsahu ako v Rusku asi na Slovensku nebude možné. V Rusku sa stáva cesta budovania rodových osád národným programom a masovým hnutím, na Slovensku sa pre túto ideu ťažko získa masové nadšenie a ešte menej pravdepodobné je, že sa nájde pre takéto „nezvyčajné“ myšlienky podpora medzi politikmi. Pre Slovensko je skôr určená cesta skúšania a rozvíjania iných modelov spravodlivejšieho a trvalo udržateľnejšieho života. Tá by spočívala vo vhodnom skombinovaní vybraných prvkov už existujúcich európskych vzorov rôznych duchovno-ekologických usadlostí, ktoré by sa buď použili v rodových osadách, alebo by boli použité samostatne v iných aktivitách. V Európe máme veľa vzorov alternatívneho spôsobu života, ktoré nás môžu niečím inšpirovať. Osobne vidím pre Slovensko cestu k alternatívnym formám života prostredníctvom súbežného priebehu viacerých možností, a to:

Cesta rodových osád. Tá by spočívala vo vybudovaní dvoch až troch rodových osád presne podľa zásad načrtnutých v knihách o Anastázii, ktoré by spĺňali kritériá zachovania kvality priestoru a susedských vzťahov. Ich hlavnú úlohu a význam by som videl vo vzdelávaco-výchovnej činnosti v tom naozajstnom ľudskom zmysle. Osady by sa stali akýmisi živými vzormi, inkubátormi nového spôsobu života, skutočnými centrami novej obrody. Stali by sa miestom praktického odskúšania zásad permakultúry, ekozáhradníctva, geomantie, atď. vo veľkom priestore, k čomu by sa aj organizovali tematicky príbuzné semináre a kurzy, ktoré by mohli byť zdrojom dodatočných príjmov pre osadu. Išlo by o akúsi uvedomelú a na základe

skutočného záujmu regulovanú duchovnú ekoturistiku. V osadách by zároveň existovali školy nového typu pedagogiky 3. tisícročia, kam by sa chodili inšpirovať mnohí učitelia aj laici z celej krajiny. Tieto školy by neboli určené len deťom, ale súčasne by sa stali aj kultúrno-vedeckými centrami, knižnicami, otvorenými pre akékoľvek pozitívne duchovné aktivity, meditácie a umelecké vystúpenia. Popritom by, samozrejme, mohli osadníci predávať svoje bio-produkty, liečivé rastliny a remeselné-umelecké diela. Tieto osady by v realite ukázali, čo sa dá uplatniť a použiť ďalej v našich podmienkach. Zároveň by boli aj laboratóriom uplatňovania priamej demokracie a ekonomiky v praxi, keďže ich správa a hospodárstvo by bolo založené na alternatívnom princípe.

Cesta vidieckych komunít, prírodná cesta. Je to cesta odchodu z mesta na samostatné hospodárstva a malé farmy, bližšie k prírode. Cieľom by bolo rozvíjať jednoduchý, skromný, prirodzený a sebastačný život ľudského spoločenstva. Išlo by o návrat k životu našich predkov, venovaniu sa poľnohospodárstvu, tradičným remeslám a pestovaniu starých zvykov a obradov. Na Slovensku existuje už niekoľko takých samostatných usadlostí, fariem a komunít, napr. v Zaježovej, pri Detve, atď. V prospech tejto alternatívy hovorí nutnosť, že dnes viac ako kedysi je potrebné učiť sa a odovzdávať ďalej tradičné zručnosti a vedomosti, ako žiť v súlade s prírodou, ako sa uživiť z miestnych zdrojov, ako prirodzene pestovať potravu, stavať obydlia, robiť remeslá, liečiť, vzájomne spolupracovať, pretože pri súčasnom trende hrozí, že tieto vedomosti upadnú do zabudnutia. Táto cesta sa čiastočne prekrýva a súvisí aj s oživovaním záujmu o pôvodné slovanské duchovno, s návratom k pôvodným prameňom. Skupiny samostatných usadlostí môžu potom vzájomne vytvárať rôznu formu spolupráce podľa vlastného rozhodnutia, či už systémom družstva alebo menšej komunity.

Cesta prenikania a premeny. Toto je najdôležitejšia cesta, ktorej ja osobne dávam v našich podmienkach najväčšiu váhu. Môžeme ju nazvať aj cestou občianskeho aktivizmu, ktorá sa snaží o postupnú premenu spoločnosti zvnútra. Je to spôsob, aby každý človek, tu a teraz, na mieste svojho pôsobenia, kde sa práve nachádza, dokázal v rámci bežného života začať pozitívne konať a pôsobiť. Pre túto cestu hovorí naliehavá potreba zmeny vedomia čo najväčšieho počtu ľudí, pričom táto zmena vedomia môže byť vo veľkom dosiahnutá práve pomocou využívania všetkých prístupných foriem oslovenia ľudí - cez masmédiá, osvetové kampane, vydávanie čo najväčšieho množstva propagačných materiálov, organizovania kurzov a seminárov. Ide o zakladanie celej škály občianskych združení a nadácií pôsobiacich v oblasti propagácie alternatívneho vzdelávania, ochranárskych aktivít, propagovanie permakultúry a ekologického hospodárenia. Treba podporovať také projekty, ako je ozdravovanie miest, výsadba zelene - posvätných hájov v mestách a okolo miest, oživovanie dedín, propagovanie a šírenie permakultúry medzi záhradkármi a bežnými

vidiečanmi na dedinách. Vytvárať tlak na vládu a samosprávy, aby prechádzali postupne na alternatívne zdroje energií. Každý, kto má svoju záhradku alebo vidiecky domček, môže hospodáriť v duchu permakultúry a biodynamického poľnohospodárstva a inšpirovať svojich susedov. Avšak najdôležitejšie je sa občiansky angažovať a vytrvalo pôsobiť na zmenu spoločenských pomerov. Aktivismus by mal smerovať k vytváraniu modelov alternatívneho hospodárenia a priamej demokracie na miestnej úrovni tak, ako to bolo napr. v komunite Jarnä, kde zmeny by vychádzali zdola a postupne premieňali existujúce štruktúry. Zárodkom žiaducej premeny v danej obci by mohli byť práve prisťahovaní ľudia z mesta - novousadlíci, ktorí sú nezaťažení miestnymi pomermi, a ktorí by priniesli nové inšpirácie a vôľu realizovať niečo nové.

Tieto cesty realizované súbežne by vytvorili účinný synergický efekt schopný zmeniť slovenskú (a českú) spoločnosť. V Rusku sa to deje v pomere 90% prostredníctvom cesty rodových statkov a 10% iným spôsobom. U nás by reálna váha vplyvu na radikálnu globálnu zmenu spoločnosti bola rozložená skôr v pomere 10% pre cestu rodových osád, 10% pre cestu vidieckych komunít a 80% pre cestu premeny.